

Bij de overgang naar een nieuw millennium belichten christenonderzoekers de ontwikkelingen in hun vakgebied en tasten het soms lastige grensvlak tussen geloof en wetenschap af. Vandaag aan het woord: prof.dr. Jacob Klapwijk

DOOR TIJRK VAN DER ZIEL

Prof.dr. J. Klapwijk mag graag een zonsopgang zien. Aan het strand, wanneer de rode bol langzaam in zee zakt: Dat moment ontroert hem nog altijd. Natuurlijk, de zon is niet het oog van Wodan, zoals de Germaanse voorouders dachten. Die mythe heeft de wetenschap inmiddels doorgeprikt. Maar diezelfde wetenschap kan niet verklaren wat de betekenis van de zon dan wel is. Voor Klapwijk is dat - als christen-filosof - bijvoorbeeld het teken dat God nog altijd over de wereld waakt en zijn schepping in stand houdt.

Bij veel mensen is dat geloof verdwenen. De vragen naar de zin van alles zijn echter gebleven. Voor de antwoorden gaan ze nu veelal te rade bij wetenschappers. Het ontzenuwen van mythen schept immers vertrouwen. De wetenschap kan ons de waarheid onthullen. En dat, vindt Klapwijk, is hét grote misverstand van deze tijd. „Er is een besef ontstaan dat wij modern zijn geworden doordat wij ons door de wetenschap hebben laten leiden. Dat gaat heel ver. De doorsnee burger denkt: Ik kan geen verantwoorde beslissingen meer nemen als ik mijn huis opnieuw laat inrichten; ik moet een interieurarchitect in de arm nemen, want die weet pas wat smaak is.”

De moderne wetenschap peult verbanden en verschijnselen los om die nauwkeurig te onderzoeken. Zij presenteert daarmee de werkelijkheid als feiten die los van elkaar staan. Zo'n visie heeft grote invloed op de samenleving, meent de Amsterdamse filosoof. De godsdienst wordt immers ook als een mythe doorgeprikt. Door de secularisatie raken burgers hun levensoriëntatie kwijt. „Als mensen elkaar als losse fragmenten bekijken, gaan ze elkaar ook zo behandelen. De maatschappij wordt zakelijk en afstandelijk, waarin iedereen zijn of haar eigen belang voorop stelt.”

Er is geen integrale, overkoepelende visie op de werkelijkheid meer. Het gevoel van verbondenheid aan elkaar en aan de natuur is grotendeels verdwenen. Klapwijk spreekt over „videoclip-cultuur”: op het ene gebied denk je zus, op het andere gebied denk je zo. Mensen sluiten zich liever aan bij belangenorganisaties op het gebied van milieu, consumenten of mensenrechten, dan bij politieke partijen die uitgaan van één algemeen beginsel. Eeuwenlang werd gespeurd naar dé waarheid omtrent de werkelijkheid, hét grote verhaal van het leven. Filosofen waren bij uitstek deskundigen die dergelijke inzichten aan andere wetenschappers konden verstrekken: Kant, Hegel, Marx. Ook christen-filosofen als Dooyeweerd, Vollenhoven en Zuidema trachtten alles in één visie onder te brengen. Die tijd is nu voorbij. „Iedereen mag op eigen manier naar de werkelijkheid kijken. Die verbodsbekering is typerend voor deze post-moderne tijd. Het is allemaal vrijblijvend geworden.”

‘Christenen moeten de cultuur omsmelten’

Op De Grens

naam: **prof.dr. J. Klapwijk**
functie: **hoogleraar in de geschiedenis van de moderne filosofie (tot 1994)**
universiteit: **Vrije Universiteit**
leeftijd: **66 jaar**
studie: **wijsbegeerte (VU)**
promotie: **tussen historicisme en relativisme (1970)**
kerk: **gereformeerd (synodaal)**
belangrijkste ontwikkeling in vakgebied in 20e eeuw: **omslag naar irrationaliteit**

FOTO ND/JACO KLAMER

tieven van de mens die de rede bespelelen.”

Veel filosofen keerden zich tot het zogeheten existentialisme. Deze stroming meent dat de mens wordt gedreven door angst, eenzaamheid en vertwijfeling. Al in de 19e eeuw dachten Nietzsche en Kierkegaard na over deze verdrongen irrationele drijfveren, maar nu braken deze inzichten ineens op brede schaal door, mede door de Franse filosoof Sartre. „Ook Dooyeweerd heeft hierin een rol gespeeld. Die zei: ‘We komen nooit tot een goede discussie, als we de verborgen vooronderstellingen niet bespreekbaar maken.’”

Achteraf klinkt deze aandacht voor menselijke drijfveren vrij logisch. Waarom was in de 19e en de eerste helft van de 20e eeuw daar zo weinig aandacht voor?

Klapwijk: „Omdat het rationalisme een dogma was! Het was de geloofsleer van de Verlichting: de mens wordt door de rede een beter mens. Sticht scholen, sluit gevangnissen. Ik ben blij dat deze moderne afgoderij passé is. Het heeft iets bevrijdends.

Binnen de filosofie zijn de rationalisten een minderheid geworden. In andere wetenschappen zijn ze helaas nog in de meerderheid. Maar ik ben optimistisch. Ik zie wetenschappers terughoudender worden; ook zij beseffen de beperktheid van hun uitspraken. Toch, en dat is nu de paradox, verwacht de samenleving nog steeds wonderen van de wetenschap, ze roept om zekerheid en zingeving. De wetenschap kan die echter niet geven. Het gevolg is grote verwarring.”

Enkele jaren geleden nam Klapwijk afscheid als hoogleraar filosofie. Zijn werkzame leven op de Vrije Universiteit heeft in het teken gestaan van het zoeken naar manieren om als christen-wetenschapper in gesprek te komen met de moderne filosofie en cultuur. Enerzijds moest hij niets hebben van de synthese: aanpassing van de bijbelse boodschap. „Een predikant gebruikt dan bijvoorbeeld het existentialisme om de angst en het schuldgevoel van de mens duidelijk te maken, en zegt vervolgens dat Jezus die angst teniet kan doen. Maar wij kennen onze schuld toch uit Gods Woord, niet van Sartre?”

Anderzijds ziet Klapwijk niets in de antithese die de reformatorische wijsbegeerte nog ten dele hanteert. De poging om een geheel eigen, christelijke filosofie te ontwikkelen, slaat in deze postmoderne tijd niet meer aan, zo meent hij. Bovendien heeft dit geleid „tot een soort zelfgenoegzaam apartheidsdenken”. Hij haalt Zuidema aan, die het boek van Herbert Marcuse, *De eendimensionale mens* (1964), tot op de bodem afkraakt. „Maar heeft Marcuse met zijn maatschappijkritiek ons dan helemaal niets te zeggen?”

Klapwijk ging te rade bij Augustinus, en zag dat er een andere, derde mogelijkheid bestaat voor de christelijke filosofie. Deze kerkvader werkte met het thema beroving: toen de Israëlië-

ten uit Egypte wegtrokken, moesten zij de Egyptenaren van hun goud en zilver beroven. Daarbij was één ding belangrijk: Deze edelmetalen moesten omgesmolten en gezuiverd worden. „Zo mogen wij elementen uit de hedendaagse cultuur overnemen, na deze van hun ideologische kaders te hebben ontdaan”, meent Klapwijk. Hij noemt deze methode transformatie.

U laat zich door de cultuur dus beïnvloeden?

„Ja, ik stel me bewust open voor bijvoorbeeld het inzicht dat er een oerknal of een bepaald soort evolutie is geweest. De schepping is voor mij onopgeefbaar, maar je moet zonder meer vaststellen dat soort uit soort is ontstaan. Die erkenning is mogelijk als je onderscheid maakt tussen scheppen en formeren. God schiep de mens, zegt Genesis 1. Maar hij formeerde de mens langs de weg der middelen, uit het leem der aarde, zo vervolgt Genesis 2. Daar kunnen wij dan wel een aantal organismen tussen zetten als voorlopers van de mens, maar het blijft leem. God heeft de tijd geschapen, dus ook het vormgevingsproces in de schepping. Ja, God blijft scheppen, ieder mens opnieuw. Lees Psalm 139.”

Waar ligt voor u de grens in het overnemen van niet-christelijke elementen?

„Alle filosofie is een zoektocht naar zingeving, maar ze kan in een handomdraai uitlopen op afgoderij, zelfverheerlijking of het platste materialisme. De kracht van de leugen is juist dat ze altijd met waarheid is vermengd. Dus moet ik scheiden en schiften, maar ik heb geen lijst met verboden stoffen achter de hand. De Bijbel zegt: toets de geesten of ze uit God zijn. Dat lukt alleen als je zelf blijft in de nabijheid van God en zijn Woord.”